

Οι ευρωεκλογές του 2019 υπό την απειλή του ευρωσκεπτικισμού και η θέση της Ελλάδας

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΣΑΡΡΗ*

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει μια πολλαπλή κρίση: κρίση οικονομική, θεσμική και αξιακή που έχει πυροδοτήσει την άνοδο του ευρωσκεπτικισμού. Η πολλαπλή αυτή κρίση, το συνεχιζόμενο δημοκρατικό έλλειμμα, το προσφυγικό-μεταναστευτικό, η τρομοκρατία, το χάσμα βορρά και Νότου, η αποδόμηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου επέτειναν την κρίση νομιμοποίησης που εδώ και αρκετά χρόνια αντιμετώπιζε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημαντικό μέρος των πολιτών άρχισε να προσλαμβάνει την Ένωση όχι ως σύστημα μεγιστοποίησης της ευημερίας του αλλά ως ακριβώς το αντίθετο: ως σύστημα που με τις πολιτικές του οδηγεί στη συρρίκνωση του επιπέδου διαβίωσης, στη διογκούμενη ανεργία, στις νέες ανισότητες, στην ανασφάλεια στις κοινωνίες ιδίως μετά τα διαδοχικά τρομοκρατικά χτυπήματα (Ιωακείμης 2018). Η κρίση νομιμοποίησης εκφράστηκε με πολλούς τρόπους,

όπως με την ισχυροποίηση των ευρωσκεπτικιστικών, λαϊκιστικών, εθνικιστικών και ακραίων δυνάμεων σε μεγάλη ομάδα χωρών-μελών (Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Αυστρία, Φινλανδία, Δανία, Ελλάδα κ.ά.) ή με την απόφαση της πλειοψηφίας των πολιτών της Βρετανίας να αποχωρήσει η χώρα τους από την Ένωση, όπως εκφράστηκε σε δημοψήφισμα (Brexit).

Οι ευρωεκλογές της 23^{ης}-26^{ης} Μαΐου βρίσκουν την Ευρωπαϊκή Ένωση σε ένα κομβικό σημείο για το μέλλον της οπισθοδρόμηση, στασιμότητα ή πορεία προς την εμβάθυνση και την πολιτική ολοκλήρωση. Η αντιπαράθεση γίνεται ανάμεσα σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα τους φιλοευρωπαϊστές και τους εθνικολαϊκιστές. Το δίλημμα το εκλογών είναι «Ευρώπη των λαών» ή «Ευρώπη των Εθνών».

Ένας μεγάλος αντίπαλος για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση αποτελεί το κύμα του *ευρωσκεπτικισμού* που κυριαρχεί τα τελευταία χρόνια στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή και που συνεχώς κερδίζει οπαδούς δημιουργώντας ένα κλίμα αμφισβήτησης σχετικά με το ευρωπαϊκό εγχείρημα. Με τον όρο γίνεται αναφορά σε στάσεις και διαθέσεις απέναντι στην ΕΕ που εκφράζουν από απλές επιφυλάξεις και κριτική αμφισβήτηση έως άρνηση ή και καθολική απόρριψη του σχεδίου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Πιο αναλυτικά, ο Taggart (1998) στην προσπάθεια του να δομήσει τον όρο του Ευρωσκεπτικισμού, διακρίνει τρεις διαφορετικές στάσεις απέναντι στην Ε.Ε. Αρχικά διακρίνεται η θέση ενάντια στην διαδικασία της ενοποίησης, την οποία εκφράζουν όσοι είναι δομικά αντίθετοι στην Ε.Ε. Δεύτερον, διακρίνεται η στάση εκείνων που δεν είναι μεν δομικά αντίθετοι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, αλλά αντιλαμβάνονται την Ε.Ε. ως μια λανθασμένη μορφή ενοποίησης των ευρωπαϊκών κρατών, λόγω του γεγονότος ότι δεν αποκλείεται κανένα ευρωπαϊκό κράτος από την συμμετοχή στον οργανισμό, πιέζοντας προς την ενοποίηση ανομοιογενών στοιχείων. Τρίτον, αναγνωρίζει την θέση εκείνων που δεν είναι δομικά αντίθετοι στην Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, αλλά είναι σκεπτικοί απέναντι στην καταλληλότητα της ΕΕ ως μέσο επίτευξης της ενοποίησης αυτής, λόγω του ότι αποκλείει διάφορα σύνολα. Οι P. Taggart και A. Szczerbiak, (2001) διακρίνουν τον Ευρωσκεπτικισμό σε ήπιο και σκληρό. «Σκληρό Ευρωσκεπτικισμό έχουμε όταν υπάρχει δομική αντίθεση απέναντι στην ΕΕ και την ευρωπαϊκή ενοποίηση». «Ήπιο Ευρωσκεπτικισμό έχουμε όταν δεν υπάρχει δομική αντίθεση στην Ευρωπαϊκή Ενοποίηση ή την ιδιότητα μέλους, αλλά όταν ο προβληματισμός σχετικά με ένα ή περισσότερα πεδία πολιτικής, οδηγούν στην έκφραση υπό όρους αντίθεσης στην ΕΕ, ή όπου υπάρχει

η αίσθηση ότι το «εθνικό συμφέρον» είναι αυτή την συγκεκριμένη χρονική στιγμή αντίθετο με την πορεία της ΕΕ». Παρόμοια είναι η ανάλυση του Peter Mair (2007) ο οποίος διακρίνει δύο μορφές ευρωσκεπτικισμού, τον σκεπτικισμό απέναντι σε συγκεκριμένες πολιτικές της ΕΕ (policy Euroscepticism) που μπορεί να ειπωθεί και σαν δημοκρατική διαδικασία, και τον “υπαρξιακό σκεπτικισμό” (polity Euroscepticism) που συνεπάγεται την αμφισβήτηση του ευρωσυστήματος συνολικά. Κοινό σημείο όλων των τάσεων αποτελεί η εναντίωση στις αρχές, τις πολιτικές ή και τις προοπτικές της ΕΕ. Σύμφωνα με την Γεωργιάδου «ένας κοινός παρονομαστής διατρέχει όλες τις υπάρχουσες παραλλαγές του ευρωσκεπτικισμού, ο οποίος συνοψίζεται στην αποδοκιμασία οποιασδήποτε ιδέας για περαιτέρω διεύρυνση της ΕΕ, όπως και στην πεποίθηση ότι το εθνικό συμφέρον βρίσκεται σε υποχώρηση και δυσαρμονία με την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης» (Γεωργιάδου, 2017).

Στις εκλογές του 2014 σε 23 από τα 28 κράτη- μέλη τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα κατάφεραν να εκλέξουν ευρωβουλευτές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τα κόμματα αυτά ανήκουν σε όλο το ιδεολογικό φάσμα αριστεράς-δεξιάς αλλά και σε αυτό του μαλακού-σκληρού Ευρωσκεπτικισμού. Εκλέχθηκαν συνολικά 212 ευρωσκεπτικιστές ευρωβουλευτές επί συνόλου 751, καταλαμβάνοντας περισσότερο από το 28% των εδρών και σημειώνοντας αύξηση από τις ευρωεκλογές του 2009 σε ποσοστό 9% (Treib, 2014:1543). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι ευρωσκεπτικιστές βουλευτές είναι ένα ανομοιογενές σύνολο καθώς εκτός από τις προφανείς ιδεολογικές διαφορές, υφίστανται έντονες αντιθέσεις, ως προς την αντίληψη και την έκφραση του Ευρωσκεπτικισμού. Τα βασικά κίνητρα που συνθέτουν τον πυρήνα της ευρωσκεπτικιστικής θέσης αφορούν στην ανησυχία για την εθνική ταυτότητα και την εθνική ανεξαρτησία/κυριαρχία και στον οικονομικό φόβο, δηλαδή το φόβο απώλειας ευημερίας και οικονομικής ανέχειας.

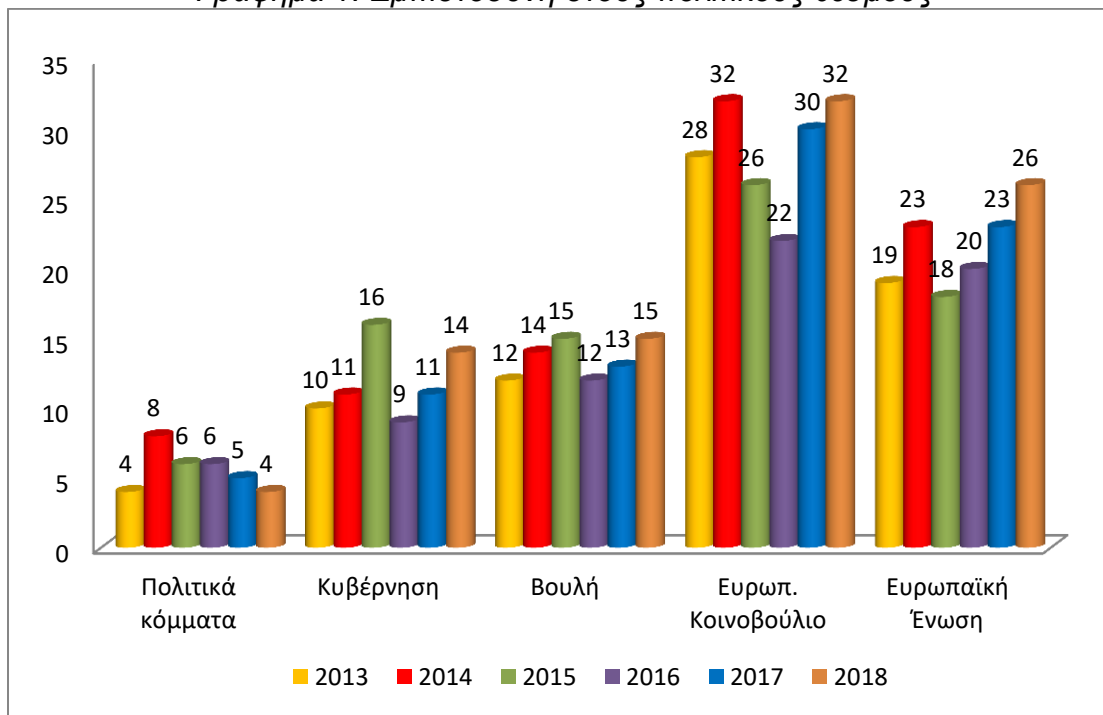
Λόγω του αυξανόμενου ευρωσκεπτικισμού και τάσεων επανεθνικοποίησης πολιτικών σε επίπεδο ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και κοινωνιών, η αναζήτηση «κοινής πορείας» σε συγκεκριμένους τομείς όπου διαφαίνεται μια ελάχιστη συναίνεση και διάθεση βαθύτερης συνεργασίας φαντάζει σχεδόν ως μονόδρομος στη σημερινή Ευρώπη των πολλαπλών κρίσεων.

Γιατί οι εκλογές είναι σημαντικές για την Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι η χώρα που έχει πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση και ταυτόχρονα παρά την έξοδο από τα μνημόνια βρίσκεται σε καθεστώς επιτήρησης από τους θεσμούς και αυτό σημαίνει ότι δεν έχει την δυνατότητα δημοσιονομικού εκτροχιασμού. Η χώρα παρά την μείωση της ανεργίας εξακολουθεί να έχει τον υψηλότερο δείκτη ανεργίας (18,5%) στην ΕΕ-28 και αντίστοιχα τον υψηλότερο δείκτη ανεργίας στους νέους (39,7%). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος της ανεργίας στην ΕΕ-28 είναι 6,4% και της αντίστοιχης των νέων 14,5% (Eurostat στοιχεία Μαρτίου 2019). Αυτό σημαίνει ότι στην Ελλάδα το ποσοστό ανεργίας είναι τριπλάσιο. Η ανεργία δηλώνεται και ως το κυριότερο ζήτημα που απασχολεί σε εθνικό επίπεδο τους Έλληνες ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι Έλληνες ερωτώμενοι δηλώνουν ότι τα κυριότερα προβλήματα είναι η τρομοκρατία και η οικονομική κατάσταση. Επίσης με στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου του 2017 η δράση της ΕΕ στην καταπολέμηση της ανεργίας δεν θεωρείται κατάλληλη για το 94% των Ελλήνων και το 63% του μέσου όρου των πολιτών της ΕΕ. Οι ευρωπαίοι πολίτες ζητούν από την ΕΕ να παρέμβει πιο αποφασιστικά και δραστικά. Αυτό σημαίνει αναστοχασμός του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της κοινωνικής αλληλεγγύης. Η πρόταση Μακρόν για Δημιουργία «μιας κοινωνικής ασπίδας» για τους Ευρωπαίους που θα έχει ως μέτρο ένα κατώτατο ευρωπαϊκό μισθό, προσαρμοσμένο σε κάθε χώρα, είναι προς τη σωστή κατεύθυνση. Μόνο όμως με την κοινή δράση μπορεί να αντιμετωπιστεί το ζήτημα.

Η Ελλάδα με βάση τις έρευνες του Ευρωβαρόμετρου είναι η χώρα με το μικρότερο ποσοστό εμπιστοσύνης στην ΕΕ (26%) έναντι 42% του μέσου όρου της ΕΕ-28. Παρατηρείται επίσης έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο (τεύχη 80-90)

Η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς (political trust) έχει θεμελιώδη σημασία για τη δημοκρατία. Η αυξημένη εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς και η αίσθηση ατομικής ευημερίας συμβάλλουν στη θετική αποτίμηση και στους υψηλούς δείκτες για τη δημοκρατία. Από τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου (Νοέμβριος 2018) 4% εμπιστεύονται τα πολιτικά κόμματα, 15% εμπιστεύονται το Κοινοβούλιο, 14% την Κυβέρνηση, 18% τη Δημόσια Διοίκηση, 26% την ΕΕ, 20% τις περιφερειακές και δημοτικές αρχές. Τα στατιστικά στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου κινούνται στην ίδια κατεύθυνση με τα στοιχεία της World Values Survey wave 7 (στοιχεία Φθινοπώρου 2017), από τα οποία προκύπτει ότι μόλις το 7% του πληθυσμού της χώρας εμπιστεύεται πολύ ή αρκετά τα πολιτικά κόμματα, το 13% την Κυβέρνηση, και μόλις το 14% το Κοινοβούλιο.

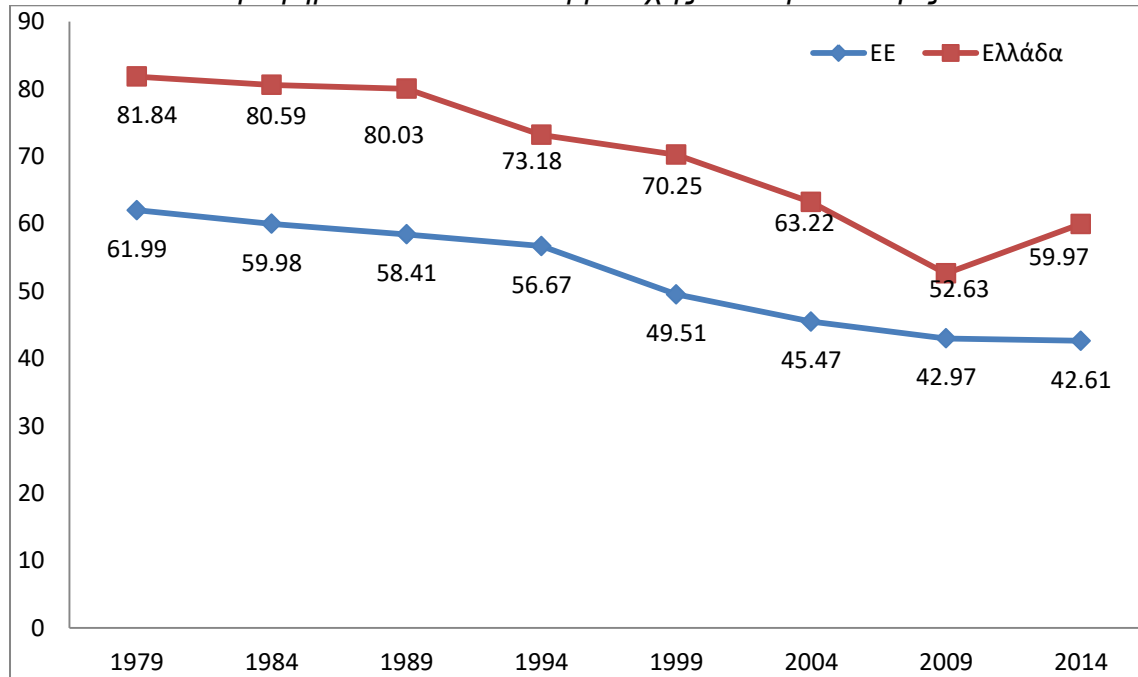
Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι η Ελλάδα είναι η χώρα που αντιμετωπίζει τεράστια προβλήματα με τη διαχείριση του προσφυγικού-μεταναστευτικού. Η περιρρέουσα γεωπολιτική ρευστότητα, σε συνδυασμό με τις οικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν σε μεγάλο μέρος της ευρύτερης περιφέρειας της ΕΕ, έχουν οδηγήσει στην κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των μεταναστών και προσφύγων που αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον στην Ευρώπη. Η διαχείριση των τεράστιων αυτών ροών ενέχει μεγάλες προκλήσεις, δημιουργώντας τριβές και εντάσεις τόσο στις τοπικές κοινωνίες όσο και μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ. Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η Ελλάδα δέχεται τη μεγαλύτερη πίεση από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ στα εξωτερικά της σύνορα και γι αυτό το λόγο απαιτείται ενιαία πολιτική ασύλου στην ΕΕ και αλλαγή του Κανονισμού του Δουβλίνου για να υπάρξει δίκαιη κατανομή ευθυνών και βαρών όπως άλλωστε επιβάλλει η αρχή της αλληλεγγύης του άρθρου 80 ΣΛΕΕ.

Η Ελλάδα από την ένταξή της (1981) στην Ένωση έχει σημαντική εισροή πόρων από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. αφού οι δαπάνες της Ένωσης προς την Ελλάδα είναι πολύ περισσότερες

από την συνεισφορά της Ελλάδας. Συνολικά, από την ένταξή της το 1981 μέχρι το 2015 οι καθαρές εισπράξεις πόρων από την ΕΕ έφθασαν στο ποσό των 162 δισ. ευρώ (Τζώρτζη, 2017).

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των Ευρωεκλογών είναι ότι μια μεγάλη μερίδα ψηφοφόρων αδιαφορεί και δεν προσέρχεται καν στην κάλπη. Μάλιστα στην τελευταία εκλογική αναμέτρηση, το 2014, το ποσοστό συμμετοχής στην ΕΕ ήταν το χαμηλότερο από τις οκτώ εκλογές που έχουν διεξαχθεί για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Γράφημα 2).

Γράφημα2 : Ποσοστά συμμετοχής σε Ευρωεκλογές

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (επεξεργασία Ν. Σαρρής).
Στην Ελλάδα οι πρώτες ευρωεκλογές έγιναν 18/10/1981 ταυτόχρονα με τις εθνικές.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό είναι πως σε πολλές χώρες, η ψήφος είναι ψήφος διαμαρτυρίας, τιμωρίας της εκάστοτε κυβέρνησης και θεωρείται ως ένας τρόπος να στείλουν ένα μήνυμα στους κυβερνώντες ή «χαλαρή ψήφος». Ο συνδυασμός αυτών των δύο βασικών χαρακτηριστικών των Ευρωεκλογών, σε συνδυασμό με το γεγονός πως οι πιο θυμωμένοι ψηφοφόροι που επιλέγουν κόμματα ακραίας πολιτικής ιδεολογίας όσο και λαϊκιστικά τείνουν να μην απέχουν της κάλπης, συνιστά ίσως και την μεγαλύτερη απειλή ενόψει των Ευρωεκλογών του Μαΐου.

Είναι πάντως γεγονός ότι στην προεκλογική περίοδο στην Ελλάδα ο διάλογος για τα ευρωπαϊκά ζητήματα είναι περιορισμένος και έχει δοθεί έμφαση σε μια συζήτηση που συνδέει τις ευρωεκλογές με τις επόμενες εθνικές εκλογές, το ποια θα είναι η διαφορά μεταξύ των δύο πρώτων κομμάτων και αν το αποτέλεσμα των ευρωεκλογών πρέπει να επισπεύσει τις εθνικές εκλογές. Έτσι μετατίθεται το ενδιαφέρον από τα ευρωπαϊκά στα εθνικά ζητήματα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις ευρωεκλογές διεκδικούν την ψήφο του εκλογικού σώματος 40 πολιτικά κόμματα, είναι η δεύτερη φορά που οι εκλογές θα γίνουν με σταυρό προτίμησης και ο αριθμός των υποψηφίων ευρωβουλευτών στα ψηφοδέλτια είναι διπλάσιος του αριθμού των ελλήνων ευρωβουλευτών.

Όμως κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει ότι σήμερα το 80% της κανόνων δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα προέρχονται από την ΕΕ και για το λόγο αυτό δεν πρέπει να αφήνεται στους άλλους να αποφασίζουν για εμάς. Όλες οι πολιτικές παρατάξεις που κυβέρνησαν στην Ελλάδα μετά το 1981 τάχθηκαν υπέρ μιας Ευρωπαϊκής προοπτικής της χώρας, έστω και αν ως κόμματα αντιπολίτευσης μπορεί αρχικά να είχαν αντιπαχθεί ή να είχαν διατυπώσει επιφυλάξεις. Άλλωστε στην εποχή της

παγκοσμιοποίησης ο ρόλος του μοναχικού καβαλάρη φαντάζει δύσβατος, αφού κανένα κράτος από μόνο του δεν μπορεί να επιλύσει επιτυχώς παγκόσμια ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η τρομοκρατία, το προσφυγικό, η φορολόγηση των offshore εταιρειών.

Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση, που ήταν το αποτέλεσμα της θεσμικής δομής της ευρωζώνης και η επιβολή μέτρων λιτότητας για την αντιμετώπισή της, επέφερε κοινωνική κρίση και αυτή με τη σειρά της έφερε πολιτική κρίση και κρίση της ευρωπαϊκής δημοκρατίας, αφού οι άνθρωποι που πλήττονται από αυτή την κρίση βλέπουν με καχυποψία την πολιτική και το πολιτικό σύστημα, αμφισβητώντας την ικανότητά του να βρει βιώσιμες λύσεις για μια κρίση που το ίδιο δημιούργησε. Η κρίση όμως μπορεί να λειτουργήσει και ως ευκαιρία για τις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Η πορεία προς μια πολιτική ενοποίηση με βήματα προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να είναι ο κυρίαρχος στόχος των φιλοευρωπαϊκών κομμάτων και η συνεργασία τους είναι το ζητούμενο. Η Ελλάδα ακόμη και σε μια Ευρώπη πολλαπλών ταχυτήτων ή ομόκεντρων κύκλων μπορεί να έχει θετική προσέγγιση, με την προϋπόθεση ότι η "διαφοροποίηση" θα πραγματοποιείται "εντός των Συνθηκών", με την ενεργοποίηση δηλαδή των σχετικών ρυθμίσεων των Συνθηκών («ενισχυμένη συνεργασία», διαρθρωμένη συνεργασία/PESCO για την άμυνα κλπ.). Το διακύβευμα των εκλογών είναι να αποτραπούν οι ευρωσκεπτικιστές και οι οπαδοί του λαϊκισμού να οδηγήσουν την Ευρώπη προς τα πίσω.

Βιβλιογραφία

- Γεωργιάδου, Β. (2017). «Ο ευρωσκεπτικισμός και η αναχαίτιση των εθνικολαϊκιστών». Τα Νέα, 17 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2017/03/17/politics/o-eyrwskeptikismos-kai-i-anaxaitisi-twn-ethnikolaikistwn/>
- Ιωακείμης, Π. Κ. (2018). «Ποια Ευρώπη θέλουμε», στο Θ. Γεωργακόπουλος (επιμ.) *Η Επόμενη Ευρώπη - 20 κείμενα για το μέλλον της ΕΕ και για τη θέση της Ελλάδας σε αυτή*. διαθέσιμο στο <https://www.dianeosis.org/2018/11/poia-evropi-theloume/>
- Ιωακείμης, Π. Κ. (2016). Κρίση, Ευρώπη και Αριστερά. Η φύση και η επίλυση της κρίσης, ο ΣΥΡΙΖΑ στην Ευρώπη, ευρωπαϊκή αριστερά και σοσιαλδημοκρατία. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Mair, P. (2007). "Political opposition and the European Union" στο *Government and Opposition*, vol.42, pp.1-17
- Taggart, P. and Szczerbiak, A. (2001) "Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe" στο *European Journal of Political Research*, vol. 43, 2001
- Taggart, P. (1998). "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, 33, Netherlands.
- Τζώρτζη, Ε. (2017). "Ένα ΑΕΠ έχει εισρεύσει στη χώρα από την ΕΕ". Καθημερινή, 15 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/909416/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/ena-aep-exei-eisreysi-sth-xwra-apo-thn-ee>.

* Ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Διηγόρος στον Άρειο Πάγο